

Plets successoris a la casa de Cardona i a les seves baronies valencianes (1576-1679)

MIQUEL-ÀNGEL RODRÍGUEZ I RODRÍGUEZ

Universitat de València

Resum

Aquest article estudia els enfrontaments legals, desenvolupats al llarg de vàries generacions, entre diferents branques de la família Cardona pel dret a la successió a les seves baronies valencianes de Soneixa, Assuévar, Serra i la despoblada Ria. També s'ocupa de les pretensions que diversos barons, al seu torn, van plantejar sobre el seu dret a la casa i als ducats de Cardona i de Sogorb, donant lloc a uns plets que acabarien per perllongar-se durant prop de trescents anys. Es mostren les reivindicacions, fonaments legals i actors de cadascuna de les parts, amb especial atenció per al període encarnat per Josep de Cardona i Jerònima Lull, figures clau en aquests litigis, i als anys previs i immediatament posteriors a les seves vides.

Paraules clau: Noblesa, ducat de Cardona, regne de València, Catalunya, Soneixa, Assuévar, Serra, segle XVII.

Resumen

Este artículo estudia los enfrentamientos legales, desarrollados a lo largo de varias generaciones, entre diferentes ramas de la familia Cardona por el derecho a la sucesión en sus baronías valencianas de Soneja, Azuébar, Serra y la despoblada Ría. También se ocupa de las pretensiones que diversos barones, a su vez, plantearon sobre el derecho a la casa y a los ducados de Cardona y de Segorbe, dando lugar a unos pleitos que acabarían por prolongarse duran-

te cerca de trescientos años. Se muestran las reivindicaciones, fundamentos legales y actores de cada una de las partes, con especial atención para el periodo encarnado por José de Cardona y Jerónima Lull, figuras claves en estos litigios, y a los años previos e inmediatamente posteriores a sus vidas.

Palabras clave: Nobleza, ducado de Cardona, reino de Valencia, Cataluña, Soneja, Azuébar, Serra, siglo XVII.

Abstract

This article deals with the legal struggles, which carried on over a number of generations, among different branches of the house of Cardona concerning succession rights to their baronies of Soneja, Azuébar, Serra and depopulated Ría, located in the kingdom of Valencia. It also studies the claims that successive barons, in their turn, advanced on their rights to the house and to the duchies of Cardona and Segorbe, giving rise to lawsuits which were to continue for almost three hundred years. The claims, legal foundation and main actors of each part are shown, with special attention paid to José de Cardona and Jerónima Lull.

Key words: Nobility, dukes of Cardona, kingdom of Valencia, Catalonia, Soneja, Azuébar, Serra.

Vacant legal al final d'una estirp familiar

Jerònima Lull i de Cabrera¹ (Barcelona, ?-Soneixa, 17/10/1649), comtessa de Montagut, senyora de les baronies de Soneixa, Assuévar, Serra i Ria, i vídua de Josep de Cardona i Cardona (Barcelona, 18/01/1584-Port

1. També la trobem cognomenada com «Lull y Cabrera», Arxiu Històric Provincial de Saragossa (AHPZ), P/1-375-20; Arxiu del Regne de València (ARV), Manaments i Empares. 1650. Llibre 4, mà 32, ff. 15r-19v, «Lull de Boixadors» (Pere MOLAS RIBALTA, «Dames del barroc», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna*, 24 [2004], p. 190) i «Lull de Corbera» (*Ibidem*, p. 191); Pere MOLAS RIBALTA, «La Duquesa de Cardona en 1640», *Cuadernos de Historia Moderna*, 29 (2004), p. 143.

to Vecchio [Còrsega], 26/12/1645), va arribar als seus últims dies sense haver procreat descendència. Era filla de Joan Llull i Soler (?-1593) —donzell de Barcelona i *carlán* de Talladell— i d'Isabel de Cabrera i Satorres (?-1586) —descendent dels vescomtes de Cabrera i Bas—, tots dos esposats el 1580 i pares d'una filla més, anomenada Isabel.² Les dues germanes van quedar òrfenes de ben joves,³ després de la qual cosa Jerònima aviat va contreure matrimoni en primeres noces amb Guerau de Cruïlles i Santa Pau (?-1611), qui havia estat nomenat baró de Llagostera l'any 1595 i primer comte titular de Montagut el 1599. Per aquest enllaç, Jerònima va esdevenir comtessa consort de Montagut de Fluvià, però també senyora de diverses poblacions de la comarca de la Garrotxa (Castellfollit de la Roca, Sant Joan les Fonts, Begudà, Castellar de la Muntanya, les Preses i la Bastida de Marcada, a Sort) i de la baronia de Mosset (al Conflent), sobre les quals exerciria domini jurisdiccional durant tota la seva existència.⁴

Guerau de Cruïlles, entrat en anys, volgué redactar el seu últim testament el 31 d'agost de 1605, mitjançant el qual deixava tots els seus béns exclusivament a la seva jove esposa, ja que ni aquest matrimoni va arribar a procrear fills ni el mateix Guerau n'havia tingut de legítims que li sobrevisquessin, ni cap altra descendència legítima.⁵ En la seva

2. Isabel Llull i de Cabrera, vídua de Miquel d'Oliver i sense fills, disposaria en el seu testament, conformat el 9 d'abril de 1624, que la seva germana Jerònima fos l'hereva universal dels seus béns (AHPZ, P/1-113-33).

3. Determinat document, datat el 15 d'octubre de 1593, es refereix a ambdues germanes com a «les pubilles Lluls» (AHPZ. P/1-85-38, fol. 7).

4. Ramon Dalmau ROCABERTÍ, *Presagios fatales del mando francés en Cataluña*, Pere Lanaja y Lamara Impresor, Saragossa, 1646, pp. 99-100; Jordi VIDAL PLA, *Guerra dels segadors i crisi social: els exiliats filipistes (1640-1652)*, Edicions 62, Barcelona, 1984, p. 222.

5. Pel seu darrer matrimoni, havia estat pare d'Hug, Guerau i Gilabert; però, de tots tres, tan sols Hug hauria deixat un fill: Galceran. No obstant això, aquest va ésser considerat il·legítim, ja que va néixer de l'amistançat dels seus pares, previ a celebrar matrimoni (AHPZ, P/2-93-25). Així i tot, la successió de la titularitat en el comtat de Montagut seria disputada a Jerònima Llull, anys després de la defunció de Guerau,

qualitat de comtessa de Montagut, coneixem la notícia que la comtessa Jerònima i la comtessa d'Erill van presidir la capella nova de la Seu de Barcelona amb motiu de la processó celebrada el 10 de juny de 1610, dia del Corpus del Senyor.⁶ I degué ser per aquestes dates, al voltant de 1611, quan Guerau va morir i «Hierònima de Cruïlles i Llull»⁷ va heretar legítimament els béns del seu espòs difunt, al mateix temps que mantenia la titularitat del comtat de Montagut, distinció que va poder transmetre pocs anys després al seu segon espòs, Josep de Cardona.⁸

El nou comte de Montagut era l'home de dos germans —Violant (primogènita i de la qui no tenim més notícia biogràfica) i Josep—, fills de Galceran de Cardona i Oms (?-1608) i de Maria Anna de Cardona i Erill (?-Barcelona, 30/01/1622), membres de l'alta noblesa catalana.⁹ Havia nascut el 18 de gener de 1584 a Barcelona, i en aquella Seu va ésser batejat aquell mateix dia sota el nom compost de Josep Antoni Benet Miquel Jeroni,¹⁰ i sota el padrinatge de Benet de Tocco (bisbe de Lleida) i Caterina d'Erill i Queralt. L'any 1601, amb disset anys, fou nomenat cavaller de l'Orde d'Alcàntara, i va ésser a inicis de 1609, només morir el seu pare, quan va accedir al senyoriu de les baronies familiars situades al Regne de València. Pocs mesos després de prendre'n posses-

per part d'Hug de Cruïlles i Santa Pau (AHPZ, P/1-131-17) —amb què va establir una concòrdia el 27 d'agost de 1614— i Guiomar de Santa Pau i Cruïlles, Universitat de Barcelona (UB), 07 B-38/6/7-17).

6. Jeroni PUJADES, *Dietari de Jeroni Pujades. II (1606-1610)*, Fundació Salvador Vives Casajoana, Barcelona, 1975, p. 159.

7. AHPZ, P/1-131-18.

8. El primer document on tenim constància que Josep de Cardona s'abrigalli amb el títol de comte de Montagut és la concòrdia que el 5 de maig de 1618 va signar amb els pagesos de Soneixa per al cultiu de vinyes, Arxiu Municipal de Soneixa (AMS), document sense catalogar.

9. Pelayo NEGRE PASTELL, «El linaje de Requesens», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, 10 (1955), p. 145. Es refereix a Galceran, en la genealogia dels Requesens, com a fill de Ferran Folch de Cardona i d'Anna d'Oms; i a Maria Anna, com a filla de Pere de Cardona i de Joana de Cardona.

10. AHPZ, P/1-131-18.

sió, es decretava l'expulsió de la població morisca de tota terra valenciana i, posteriorment, de totes les Espanyes. Els quatre llocs sobre els quals Josep de Cardona exercia el seu domini eren de població exclusivament morisca, la qual cosa li va dur a impulsar-ne una primerenca i ràpida repoblació per cristians vells procedents de terres properes, part dels quals es van establir a Serra i Ria el 26 de novembre de 1609, i una altra part a Soneixa i Assuévar l'endemà. Així i tot, aquesta ràpida intervenció no l'alliberaria, encara vuit anys després, de l'obligació de fer-se càrrec del pagament de 200 lliures i 5 sous al degà, canonges i capítol de l'església catedral de Sogorb —havent-ne abonat tan sols 109 lliures fins al 4 de maig de 1618—, en concepte de censals que aquells havien deixat de cobrar dels moriscs de Soneixa i Assuévar.¹¹

Amb prou feines havia transcorregut un lustre d'aquell estranyament, i de la conseqüent repoblació de les baronies que gaudia al Regne de València, quan es va casar amb la vídua Jerònima de Cruïlles. Els capítols matrimonials entre ambdós consorts varen ésser signats el 18 d'octubre de 1614 a Barcelona. Ella, a partir d'aquest segon enllaç, passaria a ser anunciada com a «Hierònima de Cardona i Llull».¹² Coneixem que gaudien de criats i servents; així, en la processó del dia de Santa Eulàlia celebrada el 12 de febrer de 1621 a Barcelona, quatre dels seus patges, vestits de vellut negre i gipó de setí groc, varen ésser portadors de torxes.¹³ Al novembre de 1622 posseïen una casa en aquesta ciutat, en la baixada de Sant Miquel, que anteriorment havia pertangut als comtes de Quirra i que, en aquesta època, ben va poder ser la seva residència.¹⁴ Però eren més les propietats de les quals disposava el matrimoni tant dins el Principat de Catalunya com fora. Sabem que posseïen casa amb

11. Miquel-Àngel RODRÍGUEZ I RODRÍGUEZ, *La carta puebla de Soneja y Azuébar*, Ayuntamiento de Soneja, Soneja, 2009, p. 144.

12. AHPZ, P/1-24-128; AHPZ, P/1-24-135; ARV, Manaments i Empares. 1646. Llibre 4, mà 39, fol. 35r.

13. Jeroni PUJADES, *Dietari de Jeroni Pujades. III (1621-1625)*, Fundació Salvador Vives Casajoana, Barcelona, 1975, p. 30.

14. *Ibidem*, p. 122.

capella pròpia i terres posades en arrendament a Alella,¹⁵ prop de Badalona; unes altres terres prop del coll de la Cellada,¹⁶ a la Perellada Bisbal, i més terres al comtat de Mòdica, al Regne de Sicília.¹⁷

L'any 1626, Josep de Cardona va ésser habilitat en les Corts del Principat de Catalunya¹⁸ —el 1599 ho havia estat el seu pare—, i d'aquests anys coneixem alguns detalls més de la seva vida. En la nit del dissabte 9 de febrer de 1630 va participar en una gran festa oferta en honor de la reina d'Hongria (que visitava la ciutat de Barcelona) al palau dels ducs de Cardona,¹⁹ el títol de més alt rang a tot Catalunya i amb les possessions més extenses.²⁰ En aquella ocasió, el comte va participar en l'inici de la festa, juntament amb uns altres cavallers, desfilant en l'avantguarda d'una *encamisada* —cavalcada de vigília— i abrigallats amb «vestidos á la española de la m(an)g(a)? leonada, con franxas de oro de Milán, y las capas de lo mismo á echura de gavanés».²¹ A la fi de setembre d'aquest

15. Josep MAS, *Notes històriques del bisbat de Barcelona*, vol. III, Societat General d'Arts Gràfiques, Barcelona, 1909, p. 10.

16. Arxiu del Castell de Vilassar de Dalt (ACVD), I-83-10 (B-9); ACVD, 4-7-31 (A-8); ACVD, 4-7-32 (A-8).

17. Aquestes últimes havien estat llegades a partir d'un antic comtat de la família Cabrera, i al voltant de 1635 proporcionarien a Jerònima una renda de 533 unces i 10 tarins (AHPZ, P/I-375-28), els quals eren moneda siciliana de plata equivalent al ral.

18. FRANCISCO JOSÉ MORALES ROCA, *Próceres habilitados en las Cortes del Principado de Cataluña, siglo XVII (1599-1713)*, tomo I, Ediciones Hidalguía, Instituto Salazar y Castro, Madrid, 1983, p. 246.

19. Josep Maria SANS I TRAVÉ, *Dietaris de la Generalitat de Catalunya, vol. v, anys 1625 a 1640*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1994, p. 313.

20. Joan CARRIÓ ARUMÍ, «Catalunya en l'estructura militar de la monarquia hispànica (1556-1640): tres aspectes: les fortificacions, els soldats i els allotjaments», tesi doctoral, Universitat de Barcelona, Departament d'Història Moderna de la Facultat de Geografia i Història, Barcelona, 2008, p. 219.

21. Miguel PARETS, *De los muchos sucesos dignos de memoria que han ocurrido en Barcelona y otros lugares de Cataluña: crónica escrita por Miguel Parets entre los años de 1626 a 1660: tomo II: comprende desde el 23 de Julio de 1640 hasta los primeros días de Diciembre de dicho año*, Emprenta [sic] y Fundación de Manel Tello, Madrid, 1888, p. 56.

any, el comte de Montagut —com ocorregué amb els comtes de Peralada, Santa Coloma i Valldefogona— va rebre una carta per la qual el rei Felip IV, a través del virrei, li ordenava que formés una lleva de soldats reclutats per ser enviats al front de guerra situat al nord d'Itàlia, objecte de pugna contra França. D'aquesta manera pretenia el monarca reforçar el malmès exèrcit amb què el governador de Milà havia assetjat la fortalesa de Casale. A principis d'octubre, Josep de Cardona es va disposar a organitzar la lleva, «malgrat la seva pobresa»;²² però no va ésser fins a la tarda del 23 de novembre quan embarcaria la seva companyia, composta per 136 infants «muy lucidos y bien vestidos».²³ Malgrat això, l'1 d'abril de 1631 es trobava a Barcelona, on va signar una concòrdia amb Lluís Ferrer de Cardona, senyor de la baronia de Sot de Ferrer. Mitjançant aquest conveni, tots dos barons van pretendre complir amb la bona distribució i ús de les aigües de la sèquia de Soneixa; particularment, en allò que afectava el branc comprès entre el partidor que dividia les aigües (per portar-ne tres quartes parts al proper molí senyorial) i el tram que s'internava en el territori de Sot.²⁴ Coneixem també que el 25 de juny de 1632 va assistir el comte, amb uns altres cavallers —com ara el duc de Cardona—, a casa de Ferran d'Àustria, infant cardenal, capità general del Principat de Catalunya i germà del rei Felip IV, preocupat davant la indisposició i el sagnat que aquest cavaller presentava.²⁵

Josep de Cardona va ésser un dels nobles i senyors que, ja a l'inici de les turbulències socials sorgides a Catalunya a partir de 1640, es van exiliar fora del Principat (especialment en la Cort castellana, el centre de poder) per discrepàncies polítiques amb la Generalitat i per por de perir en un motí, fins i tot amb el risc de ser confiscades les seves hisen-

22. CARRIÓ, «Catalunya», p. 219.

23. *Ibidem*, p. 221.

24. ARV, Manaments i Empares. 1631. Llibre 4, mà 34, ff. 10r-14r.

25. Agustí DURAN i Josep SANABRE, *Llibre de les solemnitats de Barcelona: edició completa del manuscrit de l'Arxiu Històric de la Ciutat*, vol. II (1654-1719), Institutió Patxot, Barcelona, 1947, p. 211.

des;²⁶ en el seu exili, alguns altres es van veure obligats a marxar cap a Mallorca, Gènova o Nàpols per servir el seu rei. Aquest exili va ésser una fita més dins del procés secular d'acostament a la Cort i de castellanització de part de la classe dirigent catalana, la qual va participar massivament en l'administració i l'exèrcit castellans.²⁷ Confiscades les hisendes de molts d'aquests exiliats filipistes i separats de les seves rendes, van sol·licitar —i, en nombroses ocasions, se'ls va concedir— *ayudas de costa* (socors en diners per pagar algun servei) i *alimentos* (assistències per al seu manteniment), tots dos estructurats segons les pautes de la jerarquia social.²⁸ El comte de Montagut, en particular, era un dels pocs nobles amb rendes superiors a 2.000 lliures barcelonines. Vidal Pla calcula que les rendes produïdes per les seves hisendes a Catalunya i a Mallorca —algunes embargades— se situaven en 7.480 lliures,²⁹ essent *pensionista* del rei castellà i percehent ajudes de costa superiors a 20.000 rals, la qual cosa el situava en el cim social dels exiliats.³⁰ Tot i això, també va patir les greus conseqüències del retard per mesos en el pagament d'aquestes ajudes.³¹ La comtessa, per la seva banda, va optar per marxar abans de finalitzar l'any 1641 a les possessions que aquesta branca dels Cardona conservava al Regne de València, particularment a la casa palau erigida a Soneixa. A l'agost de 1641, quan encara romania Jerònima Lull en terres catalanes, va efectuar el pagament d'un enterament digne i unes misses per l'ànima de qui havia estat la seva don-

26. Miguel PARETS, *De los muchos sucesos dignos de memoria que han ocurrido en Barcelona y otros lugares de Cataluña: crónica escrita por Miguel Parets entre los años de 1626 a 1660: tomo V: comprende desde Noviembre de 1641 hasta Junio de 1652*, Imprenta y Fundición de Manel Tello, Madrid, 1893, p. 96; ROCABERTÍ, *Presagios fatales*, pp. 110-111; VIDAL, *Guerra dels segadors*.

27. Jordi VIDAL PLA, «La crisi social dins de la classe dirigent catalana, elements bàsics de l'estudi sobre els exiliats filipistes a la guerra dels segadors (1640-52)», *Pedralbes*, I (1981), p. 379.

28. *Idem*; VIDAL, *Guerra dels segadors*, pp. 142 i 145.

29. *Ibidem*, p. 104.

30. *Ibidem*, p. 143.

31. *Ibidem*, p. 148.

zella fidel, Àngela Barber;³² també aquest mateix any la dama va establir una concòrdia amb la Casa de Probatio que la Companyia de Jesús atenia a la ciutat de Tarragona, per al pagament de pensions de cens.³³

S'esdevingué, mentre patia l'exili i atenia les seves obligacions militars, que Josep de Cardona va consumir els seus últims dies. Morí el 26 de desembre de 1645 a Porto Vecchio, a l'illa de Còrsega, a bord de la galera Santa Àgata, pertanyent a l'esquadra de Galeres de Nàpols.³⁴ El seu cos va ésser enterrat inicialment en un convent dels Pares Caputxins radicat a Nàpols (el qual no hem estat capaços de trobar), fins que les seves despulles mortals foren repatriades a Soneixa al juny de 1649 per rebre sepultura a l'església d'aquesta parròquia. En el seu testament, dictat el dia anterior a bord de la *Santa Àgata*, fondejada al port cors de Bonifaci³⁵ (a penes a 35 quilòmetres de Porto Vecchio), el comte de Montagut nomenava la seva esposa «universal hereva de tots els seus béns, mobles i estables, de tots els seus Llocs i rendes que li pertanyés», per continuar dictant que

32. AHPZ, P/1-24-128.

33. AHPZ, P/1-131-23.

34. AHPZ, P/1-131-18; ARV, Manaments i Empares. 1646. Llibre 4, mà 39, fol. 35r.

35. En *Historia de Soneja* hom pot llegir: «El cuerpo de Don José Folch quedó en Nápoles, depositado en el Convento de los Capuchinos hasta que el 1649 lo trageron [sic] y desembarcaron en Puzol de donde lo condujeron a Soneja recibiendo sepultura en la Iglesia el día 22 de junio de dicho año» (Félix IQUINO PARRA, *Historia de Soneja*, Ayuntamiento de Soneja, Soneja, 1982, p. 82). Al nostre parer, i partint de determinada nota biogràfica trobada en el seu expedient matrimonial ampliat (AHPZ, P/1-131-18), el decés i possiblement també el sepeli van succeir a l'illa de Còrsega, no a Nàpols, tot i que tots dos llocs compten amb un port anomenat Bonifaci. Nàpols sí va ésser el lloc des del qual es va estendre l'acta del testament més de quatre mesos després, així com el nom de l'esquadra de galeres a la qual pertanyia la *Santa Àgata* (com ocorregué amb les naus *Capitana*, *Sant Paulí Dosalvo* i *Sant Joan Baptista*). D'altra banda, la localitat valenciana de Puçol disposava de port marítim des de 1380 (afavorit per voluntat reial el 1483 i 1626), des d'on es van desembarcar les restes del comte, procedents de Nàpols, per ésser conduïdes fins a Soneixa.

Llega i vol encara que aquesta Senyora Comtessa, la seva dona, pugui en la seva vida i en la seva mort nomenar per successor dels Llocs de Soneixa, Serra, Ria i Assuévar, al Regne de València, amb allò ara pertanyent tant de jurisdicció com de qualsevol preeminència i renda, a la persona que semblés a aquesta Senyora Comtessa, la meua dona.

Llega i vol encara que, per l'obligació i amor que té al Senyor Duc de Arcos i a la meua neboda, la duquessa de Arcos, i tots els seus fills, que si aquesta Senyora Comtessa, la seva dona, morís sense testar o sense haver nomenat persona que li succeeixi en aquests llocs, vull i és la meua voluntat nomenar pel meu hereu legítim de tots els llocs susdits la meua Senyora Na Caterina Ponce de Lleó, la meua neboda, i per manca seva a En Manuel Ponce de Lleó, el meu nebot, i si dits els meus nebots morissin sense hereus legítims, en tals casos llega i vol sigui el seu hereu el Senyor En Pere d'Aragó i Cardona, el meu nebot.³⁶

És a dir, que Josep de Cardona, intuïnt la seva fi immediata, manifestava aquell dia de Nadal la seva voluntat de traslladar a la comtessa de Montagut el poder de nomenar successor en les baronies valencianes per a quan ella també deixés d'existir. Solament per al cas en què la comtessa morís sense testar, el comte deixava assentat que nomenava successors a Caterina Ponce (Pons) de Lleó, Manuel Ponce (Pons) de Lleó i Pere d'Aragó i Cardona, en aquest mateix ordre. Caterina era filla dels IV ducs de Arcos i néta dels recentment morts ducs VI de Cardona i V de Sogorb; Manuel, el seu germà, arribaria a ser intitulat VI duc de Arcos, per la mort prematura del seu germà Francesc, mentre que Pere era el segon dels fills dels ducs de Cardona i Sogorb. A tots ells considerava els seus nebots per ser d'una generació posterior i descendents —com el mateix Josep— del I duc de Cardona. No obstant això, cap d'ells no era qui corresponia a la successió si s'atén al grau en el dret de primogenitura i a la proximitat en l'arbre dinàstic familiar. Qui era, per

36. Traduït de l'italià (ARV, Manaments i Empares. 1646. Llibre 4, mà 39, ff. 35r-35v).

tant, aquesta persona a qui hagués correspost tal dret successori? Se la va considerar en aquest o un altre moment per fer-li lliurament del dret de successió en les baronies? Coneguem abans el que de fet va esdevenir-se.

Jerònima Llull va sobreviure el seu marit poc menys de quatre anys, temps en què va exercir com a única baronessa dels quatre llocs. Així va succeir, per exemple, quan el 1648 acordà el lliurament a l'església parroquial de Soneixa de tots els diners que hom recaptés per la venda de vi des d'aleshores i a perpetuïtat, per a la fàbrica i ornament del temple.³⁷ O quan es va veure obligada a respondre davant la súplica presentada el 7 maig de 1649 a la Reial Audiència de València per Josep de Rocafull, qui com a síndic i procurador de la vila de Morvedre (Sagunt) va demanar que es reconegués la pertinença a aquest municipi de les partides de Xàiar i Almaròs.³⁸ La comtessa de Montagut va sol·licitar la revocació de la demanda a través del seu procurador, Pere Pau Visiedo, realitzant gestions pertinents a aquest propòsit fins i tot el 12 d'octubre de 1649, quatre dies abans de dictar la comtessa el seu testament final. Retornant a la qüestió successòria, però, va coincidir la seva última voluntat amb la del difunt comte quant els escollits per succeir-la en la jurisdicció sobre aquestes baronies? Ella mateixa va incloure en el seu testament del 16 d'octubre la següent clàusula, relativa a l'ordre que havia de seguir-se en el dret de successió a aquestes baronies quan ella expirés:

Item por quanto tengo diferentes haciendas, derechos y acciones de que poder disponer, así en el presente Reyno de Valencia como en el Principado de Cataluña. Por tanto, quiero nombrar diferentes herederos, y así, con el presente testamento, nombro y hago heredero de las Baronías de Adsuévar, Soneja, Ría y Sierra al señor Don Vicente de Aragón y Cardona, con pacto, vínculo y condición que si el dicho señor Don Vicente de Aragón y Cardona muriese sin hijos legítimos y naturales de legítimo y

37. ARV, Bailia. 1788-1789. Llibre A, núm. 3.032.

38. ARV, Reial Audiència. Processos. 1649. Part 3a, núm. 248.

carnal matrimonio nacidos, havidos y procreados, y así mesmo si sus hijos y descendientes no les tuvieren legítimos y naturales nacidos de carnal matrimonio, en tal caso quiero y es mi voluntad que suceda en ellas enteramente, sin detracción ni disminución alguna de legítima falcidia trebellánica ni de otro derecho alguno, Doña Theresa Milán y Cardona si viva fuere, y si no, sus hijos y descendientes, guardándose entre ellos el orden de primogenitura, precediendo siempre los hombres a las mugeres, con pacto también que ni dicho Señor Don Vicente de Aragón ni la dicha Doña Theresa Milán ni los hijos y descendientes de los dos puedan enagenar, vender ni empeñar dichas Baronías, y que tenga obligación de sustentar la casa de Soneja en que al presente vivo por haverme amparado en ella quando vine de Cataluña.³⁹

La comtessa, que va expirar el 17 d'octubre de 1649 (l'endemà d'haver dictat les seves últimes voluntats) i va ésser enterrada al costat del seu espòs a l'església parroquial de Soneixa,⁴⁰ no va nomenar ni Caterina Ponce de Lleó ni el seu germà Manuel ni Pere d'Aragó i Cardona,

39. ARV, Manaments i Empares. 1705. Llibre 1, mà 4, ff. 6v-7r. A petició de la ciutat de Barcelona, la comtessa de Montagut va lliurar a la Casa de la Ciutat «un sortidor de pedra blanca, ab sos angels y altres adornos» (Antònia Maria PERELLÓ FERRER, *L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1996, pp. 225-226, pres de *Ceremonial dels Magnífics Consellers i Regiment de la Ciutat de Barcelona o Rúbriques de Bruniquer*, vol. IV), per situar-lo al terraplè enrajolat que hi havia en el costat del Saló de Cent, en la part de la ciutat. El Consell, reunit el 19 de novembre de 1649, va tractar el present rebut, i el mestre de cases Onofre Menges va ésser la persona designada per fer les obres en aquest terraplè per 260 lliures barcelonines.

40. Vicent d'Aragó pagaria una làpida de marbre negre que va ésser col·locada sobre la sepultura del matrimoni difunt. Un segle després, l'església va ésser substituïda per una altra de major volum i nova disposició; no obstant això, la làpida (i probablement les restes que segellava) va romandre en el seu mateix lloc fins que, en una remodelació del paviment realitzada en els anys vint del segle passat, el rector va decidir traslladar-la a l'exterior de l'entrada principal del temple, que és on avui es troba i on s'ha accelerat la seva degradació (el 8 de setembre de 2008 va ésser aixecada i fragmentada durant unes obres parroquials, tornant a ésser recomposta i recol·locada a

com fos el desig i voluntat del seu marit. La seva elecció va recaure sobre Vicent d'Aragó i Cardona, en primera instància, i en Teresa del Milà i Cardona (o els seus fills i descendents), en segona. Vicent d'Aragó i Cardona pertanyia a l'entorn familiar més proper al ducat de Cardona i Sogorb, com més endavant coneixerem; qui era, però, Teresa del Milà i Cardona, i quina vinculació tenia amb els comtes de Montagut?

Plet pel dret a la successió en les baronies

Teresa del Milà i Cardona era besnéta de Joana de Cardona i Oms, la germana de Galceran de Cardona (pare de Josep de Cardona). En morir el comte de Montagut sense descendència i ser soltera —o difunta— la seva germana Violant, el dret de successió a les baronies podia passar als descendents de la germana de Galceran, per ser la línia familiar més propera i no hi haver home a qui poder passar el testimoni. Joana de Cardona havia contret matrimoni amb Alons (Alfons) del Milà, amb qui havia tingut dos fills: Vicent i Joana del Milà i Cardona. De tots dos, Vicent, va tenir un fill anomenat Cristòfol, però aquest va morir anys abans que el seu pare. Joana del Milà, per la seva banda, va tenir diversos fills amb Pere del Milà, baró de Massalavés (amb qui s'havia casat el 1586 després d'establir capitulacions matrimonials el 9 de març d'aquell any); el major d'ells i hereu dels Milà, Miquel del Milà, es va casar amb Serafina de Mateu i Carroz, i ambdós varen ésser pares de Teresa del Milà i Mateu,⁴¹ cognomenada més tard Milà i Cardona arran el seu matrimoni amb Antoni de Cardona-Borja i d'Alagó (València, 1623-Madrid, 1694), II marquès de Castellnou. Per tant, en la data mateixa de defunció de Jerònima Llull, Teresa del Milà i Cardona, marquesa de Castellnou i baronessa de Massalavés, era la persona a qui po-

instàncies municipals). És molt probable que les restes dels comtes de Montagut encara romanguin en el seu emplaçament originari.

41. Arxiu Històric Nacional (AHN), Secció Noblesa. Fernán Núñez. Caixa 2.290, doc. 5, fol. 18r.

dia haver correspost el dret successori de les baronies per la seva proximitat familiar⁴² a Josep de Cardona, i sempre que no s'hagués dictat res en sentit contrari. Però el comte tan sols va tenir en compte en el seu testament Teresa del Milà i el seu marit per beneficiar-los amb 3.000 escuts que rebrien després de produir-se la mort de la comtessa.⁴³ Cap atenció més no va rebre la marquesa de Castellnou per part del comte. Així doncs, per què Josep de Cardona no va comptar en el seu testament amb aquesta persona, dinàsticament més propera que els seus nebots, per succeir-li en les baronies? Per què va preferir parents més propers a l'àmbit dels ducs de Cardona? Ens inclinem a pensar que va poder haver influït en aquesta decisió el plet que, pocs anys abans, el comte de Montagut havia mantingut amb Vicent del Milà, germà de l'àvia paterna de Teresa, nebot de Galceran i cosí germà de Josep.

Vicent del Milà i Cardona havia iniciat un plet —del tipus denominat «de jactància»— contra Josep de Cardona al voltant de 1640. Va promoure el plet per haver-se atribuït el comte de Montagut, per a si mateix i amb dol —en opinió de Vicent—, el dret sobre la successió de les baronies de Soneixa, Serra, Ria i Assuévar sense que li pertanyés, atès que el titular de tal dret reclamava ésser-lo el mateix Vicent. Per fonamentar la seva petició, presentava la donació que Ferran de Cardona i Requesens (?-Barcelona, 09/09/1579)⁴⁴ va lliurar la seva filla Joana de Cardona amb motiu de les seves noces amb Alons del Milà. En

42. Les normes que se seguïen en el dret de successió en el *mayorazgo* o, com també es denominaven, «conjeturas ponderadas que seguía el fideicomiso sucesorio», eren l'antelació d'homes a dones (fins i tot en la línia transversal, que sorgia dels germans del donant), la crida a homes transversals després dels homes de la línia pròpia, l'exclusió de dones mentre hi hagués homes agnats (parents consanguinis per descendir d'un tronc comú i d'home en home), que fossin legítims i naturals tots els anomenats, l'exclusió de sacerdots i religiosos, la primogenitura, etc. (Iosephus FOLCH DE CARDONA I RUIZ DE LIORI, *Consultacion en derecho, sobre la sucesion del Ducado de Cardona, Marquesado de Villamur, y demàs estados unidos, y adjacentes*, Rafael Figueró Impressor, Barcelona, 1711, pp. 53-54).

43. ARV, Manaments i Empares. 1646. Llibre 4, mà 39, fol. 34r.

44. ARV, Manaments i Empares. 1625. Llibre 5, mà 50, fol. 27v.

aquestes capitulacions matrimonials, Ferran de Cardona imposava per al seu lliurament la condició

Que dicha donación tuviesse solamente lugar en caso que don Fernando de Cardona, donador, muriesse sin ningún hijo ni descendiente de doña Ana su muger, o que sus hijos muriessen también sin hijos, y descendientes.⁴⁵

Vicent del Milà argumentava que s'havia complert la mort de Ferran de Cardona i la del seu fill Galceran, donant-se el cas que tots dos havien procreat fills, però que el fill de Galceran no havia donat descendència als anteriors. Així, en la seva opinió, es complia la condició d'absència de descendència de Ferran i Galceran. I, en conseqüència, Vicent del Milà sol·licitava ésser reconegut successor per quan morís Josep de Cardona, atès que les baronies eren de naturalesa lliure quant a la successió (el titular tenia la facultat de poder triar-ne el successor), sense estar subjectes a naturalesa vincular de fideïcomís o *mayorazgo*, és a dir, de primogenitura (lligades en la successió al descendent primogènit home més proper al testador).

Contra aquesta pretensió, que Josep va qualificar d'intempestiva i immadura (atès que ell encara no havia assolit la fi dels seus dies i sense fills), va al·legar que per «descendants» no s'havien d'entendre graus infinits més enllà de fills i néts. Entenia que, per contra, don Ferran devia haver emprat el terme «descendants» com a sinònim de «fills», ja que d'una altra manera no hagués tingut sentit ni necessitat la referència, a més, als fills i descendents dels fills de don Ferran; n'hi hauria hagut prou de referir-se als fills i descendents de si mateix. Per tant, la condició a què estava subjecta la donació de les baronies en les capitulacions matrimonials va expirar —segons Josep— en el moment en què Ferran i Galceran van morir sobrevivint-los fills vius.

El plet promogut per Vicent del Milà contra el comte de Montagut, en la Reial Audiència, es va veure suspès per termini de dos anys

45. Biblioteca Valenciana (BV), XVII/722 (10), fol. 1v.

per sengles mandats que el rei Felip IV va subscriure respectivament el 28 d'octubre de 1643 i el 21 de setembre de 1644 a la ciutat de Saragossa,⁴⁶ com a resposta a la petició que Josep li havia presentat al·legant causes que no hem pogut esbrinar. El termini, finalment, no va ésser consumit, i el plet es va resoldre des de Madrid el dia primer de febrer de 1645, quan varen ésser acceptades les al·legacions presentades per Josep de Cardona i es va verificar la legalitat del dret que aquest mateix es trobava exercint. El plet extint, no obstant això, potser va poder pesar encara en el fatigat ànim de Josep, ja que quan va dictar el seu testament en l'ocàs de la seva vida i d'aquell mateix any no va guardar una sola paraula per a Vicent del Milà —qui no va trigar a morir sense descendència— i amb prou feines una donació per a Teresa del Milà, neboda néta seva i hereva d'aquella branca familiar.

Potser va ser aquesta la manera d'infligir un càstig postrem no sols a qui va posar en dubte la legalitat del títol de baró que exercia el comte, sinó també a la successora en estirp d'aquell que es va atrevir a llançar tal afront. Aquesta raó podria explicar que els candidats preferits per ell per succeir la seva muller fossin membres procedents d'una altra branca dels Cardona diferent de la seva pròpia: la dels ducs de Cardona. Però va ésser, per ventura, més cordial la relació que Josep de Cardona havia mantingut amb els ducs de Cardona?

La relació que el comte de Montagut va mantenir amb els VI ducs de Cardona no va ser especialment cordial; almenys, en el seu inici. En heretar les baronies després de la defunció del pare, Josep de Cardona —fadrí en aquells dies— va assumir el 6 de febrer de 1609 la defensa del seu títol de senyor de les baronies de Soneixa, Assuévar, Serra i Ria, més la defensa de la causa promoguda per obtenir el reconeixement també de la titularitat del ducat de Cardona.⁴⁷ Com a conseqüència de la demanda d'aquest últim títol, es faria nomenar «Folch de Cardona» i, fins i tot, «Joseph Ramon Folch de Cardona», com anteriorment havien fet

46. ARV, Reial Cancelleria. Llibre 598, ff. 460v-461r.

47. ARV, Manaments i Empares. 1625. Llibre 5, mà 50, ff. 27r-48v.

també el seu pare —«Galceran Raymundi Folch de Cardona»— i el seu avi patern —«Ferrando Raymundi Folch de Cardona»—, difunts reclamants del dret de successió.⁴⁸ El títol de duc de Cardona era sostingut, des de pocs mesos abans, per Enric d'Aragó Folc de Cardona y Córdoba (Lucena, 12/08/1588-Perpinyà, 22/07/1640), qui s'acabava de presentar el darrer 7 d'octubre com a part en el doble plet: la causa per la defensa del seu títol de duc, juntament amb la reclamació del senyoriu de les quatre baronies.⁴⁹ Un noble i l'altre, cadascun des de la seva branca familiar, eren receptors i dipositaris, a partir d'aquest moment, de la responsabilitat heretada en la defensa dels arguments presentats per cada part enfrontada en una causa que havia sorgit feia ja més de tres dècades.

Successió en les baronies versus successió a la casa de Cardona

El 23 i el 27 de febrer de 1576, Joana d'Aragó Folc de Cardona (Sogorb, ca. 1543-Barcelona, 13/08/1608), X comtessa de Prades, V duquessa de Cardona, XI senyora de la baronia d'Entenza i IV duquessa de Sogorb, entre altres títols, havia iniciat un plet de demanda per les baronies de Soneixa, Assuévar, Serra i Ria contra Ferran de Cardona i Requesens, baró d'aquests llocs. La demanda era conseqüència de la causa paral·lela que el mateix Ferran havia iniciat l'any anterior en demanda del ducat de Cardona. Però estenguem primerament els arguments que cada part va presentar en aquestes demandes —que van resultar estar tan estretament vinculades— remuntant-nos al senyoriu de Joana de Prades i Cabrera (1392-ca. 1445), *olim* Gonzalva Ximenis d'Arenós.

Joana de Prades, IV comtessa de Prades i senyora d'Arenós, havia aportat al seu matrimoni amb Joan Ramon Folc de Cardona (19/06/1400-Cardona, 09/11/1471), *olim* Celdoni Ermenter, III comte titular de Car-

48. *Ibidem*, fol. 37; ARV, Manaments i Empares. 1625. Llibre 7, mà 69, ff. 42v y 44v; ARV, Manaments i Empares. 1625. Llibre 7, mà 70, fol. 4.

49. ARV, Manaments i Empares. 1625. Llibre 5, mà 50, ff. 27r-48v.

dona, les baronies d'Assuévar, Soneixa, Serra i Ria. Ella, per la seva banda, les havia rebudes del seu pare —Pere de Prades i Aragó—, i aquest, de la seva mare —Sanxa Ximenis d'Arenós—, per la línia de llinatge dels Arenós. Les capitulacions matrimonials de tots dos pretendents van tractar sobre la successió del ducat de Cardona i aquests altres estats,⁵⁰ successió que quedava mediatitzada per una clàusula de fideïcomís perpetu i agnatici (assumpte al qual tornarem en breu). Amb el temps, els ducs de Cardona i comtes de Prades van vendre l'any 1431 els llocs del «Castro et tinencia d'Adzueva, cum locis d'Adzueva, de Soneixa, de Pel-lunis et Mosquera, cum iuribus eorum et pertinentiis universis»⁵¹ per 84.000 sous, rals de València, a Lluís d'Aguiló —a la mort del qual, esdevinguda el 1440, li va succeir el seu fill Francesc Aguiló de Romeu—, reconeixent tenir carregats sobre ells gran quantitat de censals. Al seu torn, i per idèntiques raons, el «Castrum de Serra et alquareas eius scilicet Riera et Armell» varen ésser venuts a Joan Alegre per 70.000 sous, el qual va fer-ne lliurament a Agnès de Vallterra i Felip Boïl el 20 de juliol de 1436, a canvi de 80.000 sous. La comtessa no es va oblidar d'aquests llocs en els anys immediats que van seguir i, en conseqüència, va poder recuperar-los mitjançant determinada carta de gràcia que guardava des del moment de la seva venda. Tot i això, s'ha argumentat que el motiu ben pogué ser, en el cas dels llocs d'Assuévar i Soneixa, la necessitat que la família Aguiló, anada a menys, va tenir de desprendre's d'aquests llocs i d'uns altres;⁵² i, quant a Serra i Ria, en la negociació i el despreniment de la baronia de Torres-Torres.⁵³

50. FOLCH, *Consultacion en derecho*.

51. Policarp GARAY MARTÍN, «Els Boïl. Senyors de Serra (segles XIV i XV)», en Associació de Cronistes Oficials del Regne de València, *Crònica de la XXVII Assembla de Cronistes del Regne de València*, València, 2010, p. 347 (des d'ARV, Reial. 269, fol. 6). Rafael Martí de VICIANA (*Crònica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia*, vol. II, Universitat de València, Departament d'Història Moderna, València, 1972 [Or. 1564], p. 60) va situar la venda, en canvi, el 1432.

52. Sebastià GARCIA MARTÍNEZ, «Estudio preliminar», en VICIANA, *Crònica*, p. 98.

53. GARAY, «Els Boïl», p. 348.

Poc temps després, el 9 de juliol de 1444, i amb motiu de l'enllaç de Joan Ramon Folc de Cardona i Aragó (1418-18/06/1486), IV comte de Cardona, amb Joana d'Urgell i Aragó (*ca.* 1413-*ca.* 1455), la comtessa de Prades va conformar una escriptura que recollia la incorporació al comtat de Prades de les quatre baronies valencianes que ella havia aportat al seu propi matrimoni, perquè fossin transmeses de manera conjunta i indissoluble en les diverses successions que es produïssin.⁵⁴ Aquest mateix dia, a més, feia donació d'aquestes baronies al seu fill primogènit Joan Ramon, alhora que sembla que fundava una primogenitura regular per a tot descendent home que el seguís. No obstant això, aquest últim extrem no resulta clar, atès que unes altres fonts⁵⁵ informen, per contra, que Joan Ramon Folc i Joana de Prades van disposar per al seu fill Joan Ramon, en el contracte matrimonial d'aquest, que el comtat de Cardona i altres heretats passessin a ell com a béns lliures, sense vincle ni fideïcomís.

Passats els anys, Joan Ramon Folc de Cardona i Urgell (*ca.* 1446-Arbeca, 29/01/1513), V comte i I duc de Cardona, ja va haver de mostrar davant la Reial Cancelleria, entre 1494 i 1495, els títols de possessió de la jurisdicció de les seves baronies al Regne de València; en particular, les de Serra i Soneixa.⁵⁶ El seu fill primogènit, Ferran Folc de Cardona i Enríquez, heretaria el títol de duc; però s'esdevingué que el 13 de gener de 1499 donaria 30.000 sous barcelonins al seu fill secundogènit, Pere de Cardona i Enríquez, com a renda anual i amb motiu del matrimoni d'aquest amb Joana de Requesens. Per afrontar-ne el pagament, el duc I de Cardona va haver de recórrer a l'adjudicació de les baronies —amb les seves jurisdiccions, vassalls i rendes— al seu fill Pere,⁵⁷ encara que amb la condició de fideïcomís regular i perpetu en l'ordre de successió del fill home primogènit. Per tant, en cas de no respectar-se el compli-

54. ARV, Manaments i Empares. 1702. Llibre 1, mà 4, ff. 39r-41v.

55. FOLCH, *Consultacion en derecho*, p. 16; GARAY, «Els Boil», pp. 347-348 (des de l'Arxiu Ducal de Medinaceli [ADM], 115-2792).

56. ARV, Reial Cancelleria. Llibre 495, ff. 427r-430v.

57. ARV, Manaments i Empares. 1625. Llibre 7, mà 69, fol. 29v.

ment d'aquesta condició deixada a la bona fe del donatari i els seus successors, la titularitat sobre les baronies hauria de retornar al donant o als seus successors.

Pel que fa a la descendència del II duc de Cardona, no hi hauria més que filles, per la qual cosa la titularitat del ducat la rebria a continuació la primogènita —una pràctica successòria en ocasions permesa—,⁵⁸ Joana Folc de Cardona i Manrique (1504-Sogorb, 30/08/1564). Referent a això, el contracte matrimonial de l'hereva Joana, que esdevindria III duquessa de Cardona, estipulava la conservació del cognom compost «Folch de Cardona»⁵⁹ en la descendència que tingués amb Alfons d'Aragó i Portugal, II duc de Sogorb. I així ocrorreria successivament a partir del seu hereu i IV duc de Cardona, Francesc d'Aragó Folc de Cardona (Sogorb, 1539-12/05/1575). D'altra banda, Pere de Cardona, germà del II duc de Cardona, transmetria al seu fill Ferran de Cardona i Requesens, en donació per testament de data 26 d'octubre de 1542, les baronies del Regne de València⁶⁰ que ell mateix hagués rebudes del seu pare anteriorment; i ho faria en les mateixes condicions en què les hagués heretades.

Temps després, el 1575, el duc Francesc moria sense descendència ni testament, i amb ell acabava una vegada més la línia masculina de successors. En conseqüència, es van obrir diversos plets per la successió del ducat: un va ésser el que va promoure la mateixa ciutat de Sogorb, que reclamava ésser incorporada a la Corona, i un altre el va iniciar Ferran de Cardona i Requesens. Davant la disputa, l'Audiència de Catalunya va dictar resolució declarant a la germana del finat, Joana d'Aragó Folc de Cardona (Sogorb, 1542-Barcelona, 16/08/1608), V duquessa de Cardona i successora en el ducat de Cardona, el comtat de Prades i les baronies annexes per primogenitura regular, per no existir un altre germà home i ésser ella la major d'entre les dones. Lluny de resoldre les seves

58. MOLAS, «Dames del barroc», p. 183.

59. *Ibidem*, p. 184.

60. ARV, Manaments i Empares. 1625. Llibre 5, mà 50, fol. 29; ARV. Manaments i Empares. 1625. Llibre 7, mà 69, fol. 37r.

pretensions, però, Ferran i la ciutat de Sogorb van continuar les seves reclamacions (Sogorb, fins a 1619). I va ésser llavors quan la duquessa Joana va iniciar contra Ferran el plet de demanda per les baronies de Soneixa, Assuévar, Serra i Ria.⁶¹ Però amb quin objectiu? Com a representàlia? Per voluntat d'ampliació dels seus dominis?... Ferran de Cardona, senyor de les baronies, va llegar-les al seu fill primogènit no gaire temps després, com va recollir el capítol primer de les capitulacions matrimonials establertes a Barcelona l'11 de maig de 1577 entre Galceran de Cardona —nomenat cavaller de l'Orde d'Alcàntara dos anys abans⁶²— i Maria Anna de Cardona.⁶³ Així, després de la mort el 1579 de Ferran (que havia testat el 7 de febrer d'aquell any),⁶⁴ la causa contra la duquesa Joana va ésser continuada des de 1580 per Galceran;⁶⁵ però no seria fins a 1603 quan s'emetria nova sentència.

El dimarts 28 de gener d'aquest any va estar reunida la sala de la Reial Audiència del Principat tot el dia, a voluntat del virrei, fins a obtenir la sentència.⁶⁶ L'endemà, 29 de gener de 1603, va ésser llegida la sentència, que va resultar favorable a Joana per segona vegada i contrària a Galceran.⁶⁷ La Reial Audiència no va reconèixer a Galceran de Cardona la seva pretensió de ser el successor legítim del II comte de Cardo-

61. ADM, Sogorb. 1579. Llibre 85, núm. 529.

62. MORALES, *Próceres habilitados*, p. 246; NEGRE, «El linaje», p. 145.

63. Galceran de Cardona i Maria Anna de Cardona eren cosins germans. Per això, el seu enllaç matrimonial va requerir que el papa Gregori XIII els concedís prèviament, l'1 de maig de 1576, dispensa apostòlica (ARV, Manaments i Empares. 1625. Llibre 6, mà 51, fol. 5).

64. ARV, Manaments i Empares. 1625. Llibre 5, mà 50, ff. 32r-35r.

65. El Museu Britànic serva diverses cartes, datades entre el 12 de febrer de 1587 i el 23 d'abril de 1588, pertanyents al duc de Cardona (Pascual de GAYANGOS, *Catalogue of the manuscripts in the spanish language in the Bristish Museum*, vol. III, Order of the Trustees, Londres, 1881). En elles es dona notícia del plet mantingut entre la seva esposa i Galceran de Cardona.

66. Jeroni PUJADES, *Dietari de Jeroni Pujades. I (1601-1605)*, Fundació Salvador Vives Casajoana, Barcelona, 1975, p. 240.

67. FOLCH, *Consultacion en derecho*, p. 10.

na, Joan Ramon Folc de Cardona (03/01/1375-Cardona, 11/04/1441), *olim* Cap de Sant Joan Baptista, successió a la qual aspirava al·legant una clàusula de fideïcomís perpetu i agnatici rigorós recollida en els capítols matrimonials entre Joan Ramon Folc de Cardona —III comte— i Gonzalva Ximenis d'Arenós (Joana de Prades). La Reial Audiència va esclarir que en aquests capítols es constatava el nomenament com a hereu del II comte de Cardona del seu fill Joan Ramon, i que aquesta clàusula estava recollida per tenir validesa tan sols en els casos suposats en què el contraent morís sense deixar fill home, que tal home no «les viniessent a edad perfeta» o que Joan Ramon envidués i, en casarse novament, tingués altres fills homes. Però els fets que havien tingut lloc varen ésser que Joan Ramon Folc i Joana de Prades no van conèixer un altre matrimoni més que el referit, i que els va succeir el seu fill comú i primogènit.⁶⁸ Així que cap de les substitucions previstes, subjectes a condició, ni van ésser ni havien d'ésser executades; i la sentència de 1603 va establir que els estats objecte de la successió van romandre per ésser transmesos pel donatari com a béns lliures (no vinculats). En el seu testament, de data 7 de setembre de 1608 (menys de quatre anys després des que jurés el seu ingrés en el Braç Militar del Principat,⁶⁹ el 26 de gener de 1605), Galceran de Cardona llegava tot bé i dret al seu únic fill home,⁷⁰ especificant que, en el cas de béns de vincle i primogenitura —com podia ser el ducat de Cardona, segons reclamava—, hauria d'atènyer-se als actes, els vincles i les condicions que es preveïessin en la institució i fundació d'aquest vincle i primogenitura. I gairebé al mateix temps que moria la duquessa Joana el 16 d'agost de 1608 a Barcelona, ho feia Galceran a Madrid.⁷¹ L'Audiència de Catalunya va declarar la successió del ducat de Cardona, el comtat de Prades i les baronies annexes a favor

68. *Idem*.

69. FRANCISCO JOSÉ MORALES ROCA, «Registros nobiliarios del brazo militar del Principado de Cataluña: el “Llibre Vert” del antiguo brazo militar (1602-1713)», *Hidalguía*, 201 (1987), Ediciones Hidalguía, Instituto Salazar y Castro, Madrid, 1987, p. 447.

70. ARV, Manaments i Empares. 1625. Llibre 5, mà 50.

71. *Idem*.

del nét de la duquessa, Enric d'Aragó, atès que Lluís Ramon d'Aragó Folc de Cardona y Córdoba (Còrdova, 1568-Madrid, 01/10/1596), fill de la duquessa i pare d'Enric, havia mort el 1596.

Albirant una resolució per a ambdós litigis successoris

Durant molts anys les relacions entre tots dos contendents, Josep de Cardona i Enric d'Aragó, serien tibants. I aquesta tibantor es degué traslladar també a la relació mantinguda entre les seves esposes, Jerònima Lull i Catalina Fernández de Córdoba y Figueroa (Lucena, 04/11/1589-Saragossa, 11/08/1646). De fet, la vida de l'alta noblesa catalana feia que les esposes d'un i de l'altre freqüentessin les mateixes amitats i celebracions, car la comtessa de Montagut no estava mal relacionada amb la Cort.⁷²

En una ocasió, a les acaballes de 1627, es va produir un altercat entre la duquessa de Cardona i la duquessa d'Albuquerque, la qual s'allotjava al palau dels Cardona. Sembla que el desacord va estar motivat per l'amistat que la duquessa d'Albuquerque guardava amb la comtessa de Montagut i les repetides visites que va fer a aquesta mentre es trobava allotjada a casa dels Cardona.⁷³ Això deuria posar gelosa i en guàrdia la duquessa de Cardona —persona que alternava les manifestacions familiars cap als vassalls amb el tracte superb, altiu i gens fàcil cap a les altres dames—,⁷⁴ l'espòs de la qual continuava en plet amb el marit de la comtessa de Montagut. I és que el 2 d'octubre de 1627 acabava de ser confirmada la sentència al plet sobre el ducat de Cardona que ja

72. MOLAS, «Dames del barroc», p. 200.

73. Un fill de la duquessa de Cardona patia en aquell temps verola i la d'Albuquerque va preferir allunyar la seva filla de la casa per evitar el contagi. Per això, va freqüentar la companyia de la comtessa de Montagut, a qui sembla que coneixia des de feia anys (Jeroni PUJADES, *Dietari de Jeroni Pujades. IV (1626-1630)*, Fundació Salvador Vives Casajoana, Barcelona, 1975, p. 101).

74. MOLAS, «Dames del barroc», p. 199; MOLAS, «La Duquesa», pp. 134-135.

havia estat dictada el 1603 per la Reial Audiència del Principat, a favor de la duquesa Joana i contràriament a Galceran de Cardona.⁷⁵ Aquesta nova sentència es va veure confirmada en grau de suplicació a favor d'Enric d'Aragó⁷⁶ en aquest moment, justament quan «la olla bull y ell està en la cumbre»⁷⁷ de la seva carrera política; alhora, era negada a Josep de Cardona la seva pretensió d'ésser-ne successor per fideïcomís i en atenció als capítols matrimonials de Joan Ramon Folc de Cardona i Joana de Prades. Per a la celebració de la sentència victoriosa, el duc va organitzar i pagar uns festejos que van córrer per tot el diumenge 24 d'aquell mes d'octubre.

Però alguna cosa degué anar canviant en aquests mateixos anys quant a la relació mantinguda entre els ducs de Cardona i els comtes de Montagut, atès que poc després, el 5 de novembre de 1630, Jerònima Llull va ésser una de les dues dames —juntament amb Maria Anna de Cardona i Vallgornera— que van acompanyar la duquesa Caterina en la cerimònia que va tenir lloc a Barcelona pel nomenament del duc de Cardona com a virrei de Catalunya.⁷⁸ Així mateix, tan sols cinc dies després i amb motiu de l'embarcament de Josep de Cardona al capdavant d'una companyia de 200 homes, el mateix virrei Enric d'Aragó li va saludar amb gran cortesia alhora que li deia que «Se olga mucho de verlo también [sic] acompañado», per anar amb la flor de la cavalleria catalana.⁷⁹ I és que tant el comte com la comtessa de Montagut eren tinguts en alta estima no sols per la noblesa, sinó fins i tot també per la reialesa. Així, el dimarts 18 de maig de 1632 es va celebrar una gran festa en honor del rei Felip (III als regnes de la Corona d'Aragó i IV als de Cas-

75. JOHN ELLIOTT (*La revolta catalana [1598—1640]: un estudi sobre la decadència d'Espanya*, Publicacions de la Universitat de València, València, 2006, p. 110) apunta que el cas Cardona-Montagut, iniciat el 1575, encara es debatia cada dimecres a la sala del regent després de 1620.

76. FOLCH, *Consultacion en derecho*, p. 10.

77. PUJADES, *Dietari de Jeroni Pujades. IV*, p. 113.

78. *Ibidem*, p. 252.

79. *Ibidem*, p. 254.

tella) i, durant el torneig que va tenir lloc aquella nit, el rei va voler enviar a la comtessa de Montagut, mitjançant un cavaller, «lo pris primer, que fonch una ploma de diamants».⁸⁰ I així ho va fer.

La marxa dels esdeveniments socials conduiria les dues dames a ser companyes i confidents en uns anys convulsos. I aquesta confidencialitat va augmentar a l'atzar dels esdeveniments pels quals va travessar Catalunya durant la Guerra dels Segadors, una confrontació que va resultar ésser massa perillosa per a les grans dames.⁸¹ Pocs mesos després de la mort del duc Enric, els seus fills Pere Antoni i Antoni d'Aragó varen ésser capturats pels alçats al desembre de 1640 com a sospitosos d'espitar a les ordres de Castella, quan acabaven d'arribar a Barcelona per *consolar* la mare vídua en la seva solitud. El mes següent, la duquesa va acabar retinguda en un convent de Carmelites, on va acudir per refugiar-se després d'haver estat atacada per una munió de dones i haver hagut de fugir disfressada del seu propi palau, acompanyada d'una minyona. I encara que ja al maig de 1641 es va proposar l'intercanvi de mare i fills pels ambaixadors de la Generalitat, retinguts a Madrid, no va ésser fins a novembre d'aquell any quan s'efectuaria aquest bescanvi. El dia 8 van partir de Barcelona, en expedició, la duquesa i els seus dos fills, acompanyats en quatre cotxes per 52 servents i les esposes d'alguns fugitius del bàndol reialista, entre les quals es trobava Jerònima Lull,⁸² alguns béns de la qual a Catalunya ja havien estat o estaven a punt de ser confiscats.⁸³ En arribar el dia 15 es va produir el bescanvi a Constantí, prop de Tarragona. Al costat de l'exèrcit de Felip IV es trobava Vicent d'Aragó i Cardona, també fill de la duquesa, vingut des de Madrid. Va ésser llavors quan la comtessa de Montagut va marxar a viure a la seva casa de Soneixa, en un exili del Principat de Catalunya que li duraria,

80. SANS, *Dietaris*, p. 424.

81. MOLAS, «Dames del barroc», p. 203.

82. MOLAS, «La Duquesa», p. 141.

83. Com va ésser el cas de les seves possessions a Alella (MAS, *Notes històriques*, p. 10).

com al seu marit, per a tota la vida.⁸⁴ I és que el comte s'havia vist igualment forçat a exiliar-se ja des de poc abans a Madrid i Saragossa, ciutat aquesta última en la qual, el 28 de juny de 1643, Bernat Pons i Turell el va nomenar —amb Benet Angalsadell més Gaspar Berart i Bou— procurador seu perquè jurés, en el seu nom, el càrrec de regent de la Reial Cancelleria del Principat.⁸⁵

En arribar l'ocàs de la vida de Josep de Cardona i dictar les seves últimes voluntats, el 1645, no va oblidar el testador prescriure sobre l'orientació que havia de seguir el plet mantingut pel dret al ducat i la casa de Cardona. Així, el comte

Llega i vol que els drets que té sobre la casa de Cardona els hereti i posseeixi aquesta Senyora Comtessa, la seva dona, o la persona que nomenés per hereu de dits drets, i en el cas que aquesta Senyora Comtessa, la meua dona, morís sense nomenar persona en dits drets, vol i és la seva voluntat que succeeixi en ell En Pere d'Aragó i Cardona, o, per manca seva, el Senyor N'Antoni d'Aragó i Cardona, i, per falta dels susdits, entri en dits drets el Senyor En Vicent d'Aragó i Cardona, i, per manca de dit En Vicent, entre el Senyor Pasqual Aragó i Cardona.⁸⁶

Podria haver perdut embranzida, però la causa pel dret a la successió del ducat pel qual havia litigat anys enrere mantenia la seva inèrcia. Ara cedia el testimoni en la pretensió a la seva esposa, perquè ella el lliurés a qui considerés oportú en el seu testament. Tan sols per al cas de morir ella sense testar, l'última voluntat del comte era que tal dret recaigués sobre els germans Pere, Antoni, Vicent i Pasqual d'Aragó i

84. Tant ella com el seu espòs figuren en el llistat de vassalls catalans fugits del Principat a causa de la seva fidelitat al rei Felip IV, que relatés en el discurs III, apartat 26, el degà Aleixandre de Ros (*Cataluña desengañada: discursos políticos*, Egidio Longo Impresor, Nàpols, 1646). La primera referència que coneixem de la comtessa en l'exili data de l'any 1644 (VIDAL, *Guerra dels segadors*, anexo).

85. AHPZ, P/1-375-19.

86. Traduït de l'italià (ARV, *Manaments i Empares*. 1646. Llibre 4, mà 39, fol. 35v).

Cardona, en aquest ordre. Un ordre que era el que seguien tots ells com a fills segon, tercer, quart i cinquè, respectivament, del difunt duc Enric i de la seva vídua. Tots ells eren germans de Lluís Ramon d'Aragó Folc de Cardona y Córdoba, fill primogènit dels ducs i qui estava cridat a convertir-se en VII duc de Cardona i VI de Sogorb.⁸⁷

Ara bé, per què no va voler Josep de Cardona lliurar el dret a la successió de la casa de Cardona a Caterina Ponce de Lleó, com si expressés al respecte de la successió en les baronies valencianes, si es produís la mort de la comtessa sense haver testat prèviament? Per què va voler lliurar el dret a aquesta casa al familiar que era més proper a qui anava a convertir-se en el següent duc de Cardona, com era el germà secundogènit d'aquest? Pere Antoni d'Aragó Folc de Cardona era la persona que, en cas de defunció del futur duc de Cardona —com efectivament ocorreria el 1670—, li succeiria per dret, i igual podria ocórrer amb la resta de germans homes. Si la voluntat de Josep de Cardona hagués estat que el dret a la successió pel qual havien pledejat ell i els seus avantpassats durant els últims setanta anys revertís sobre la branca familiar dels Cardona que ja l'exercia, per què no el va lliurar directament a qui anava a ser proclamat duc? Seria, potser, una maniobra per cloure el plet un cop confluïssin ambdues parts del litigi en la mateixa branca familiar o, fins i tot, persona, al mateix temps que el comte de Montagut no renunciés al dret?

Com s'ha vist anteriorment, Jerònima Llull, per la seva banda, no al·ludiria expressament en el seu testament al dret a la successió en el ducat i casa de Cardona. Però sí va diferenciar en l'articulat de les seves últimes voluntats entre els béns i drets corresponents al llinatge del seu espòs i aquells altres aportats per ella al matrimoni. Els concernents a Josep quedaven assumits en la clàusula reproduïda més amunt:

87. Durant la Guerra dels Segadors, la propietat del títol de marquès de Cardona seria confiscada en terres catalanes al seu legítim propietari, Lluís Ramon d'Aragó, per Philippe de la Mothe-Houdancourt, mariscal de camp i virrei francès de Catalunya. A Daniel AZNAR I MARTÍNEZ, «Gloria y desgracia de un virrey francés de Cataluña: el mariscal De La Mote-Houdancourt (1641-1644)», *Pedralbes*, 26 (2006), pp. 189-261.

«Item por quanto tengo diferentes haciendas, derechos y acciones de que poder disponer, así en el presente Reyno de Valencia como en el Principado de Cataluña. Por tanto, quiero nombrar diferentes herederos...».

I aquí és on considerem que s'ha d'entendre inclòs el dret a la successió en el ducat i la casa de Cardona. D'altra banda, els béns pertanyents a la comtessa de Montagut van quedar recollits dins la clàusula final del testament, per la qual

En todos los demás bienes míos, derechos, deudas y acciones, deyo y eligo [sic] y nombro heredero mío universal y general a Doña Cathalina Salvá y Pons, hija de Don Miguel Salvá y Vallgornera y de Doña Gerónima Pons y Turell, con pacto, vínculo y condición que si la dicha Doña Cathalina muriere sin hijos legítimos y naturales de legítimo y carnal matrimonio nacidos y procreados, en tal caso quiero y es mi voluntad que suceda en dichos bienes, derechos y acciones Don Bernardo de Mendoça y Pons, hijo de Don Bernardo Pons y Turell y de Doña Anna Caterina de Mendoça, condes de Robles, y si dicho Don Bernardo de Mendoça y Pons muriere sin hijos legítimos y naturales de legítimo y carnal matrimonio nacidos y procreados, en tal caso quiero y es mi voluntad que suceda en dichos bienes Doña Ysabel de Corbera y Pons si viva fuere, y si no, sus hijos y sucesores legítimos y naturales de legítimo y carnal matrimonio nacidos y procreados y havidos [sic].⁸⁸

És per aquest motiu que del testament de Jerònima es van seguir diferents beneficiaris. Dels béns i drets de la comtessa, la primera beneficiària cridada va ésser Caterina de Salbà i Pons (?-Barcelona, 1692), futura II marquesa de Vilanant. Ella era filla de Miquel de Salbà i Vallgornera i de Jerònima Pons i Rajadell, alhora que muller de Bernat Agustí López de Mendoza (fill de Bernat Pons i Turell),⁸⁹ qui l'any 1662 la convertiria en la II comtessa de Robles o, més correctament, Robres.

88. ARV, Manaments i Empares. 1705. Llibre 1, mà 4, fol. 8.

89. Bernat Pons i Turell va mudar els seus cognoms pels de "López de Mendoza" quan va ésser nomenat I comte de Robres. D'aquí se segueix que Jerònima Llull, en

Caterina i Bernat varen ésser nomenats hereus universals en primera i segona crida, respectivament, per rebre els béns de la difunta comtessa de Montagut; i a través d'aquesta última clàusula Caterina anava a rebre, a més, el disputat⁹⁰ títol de comtessa de Montagut.⁹¹

Va ésser el pare de l'hereva, cavaller de l'Orde de Sant Jaume, conseller reial, regent de la Reial Tresoreria del Principat de Catalunya, segrestador general al Principat i comtats de Rosselló i Sardenya, futur virrei de Mallorca i, ara, marmessor del testament de Jerònima Llull, qui s'ocuparia de portar a terme les tramitacions per fer efectiva la possessió del títol i els béns heretats per la seva filla, de qui era «curador y administrador»⁹² des del 25 d'octubre, és a dir, des d'una setmana després de l'òbit de la comtessa. Des de Saragossa, on residia en l'exili Miquel de Salbà per la causa filipista, va nomenar Francesc de Villagrasa —canonge de la catedral de Sogorb i també marmessor del testament de la difunta comtessa— procurador seu per a aquest assumpte.⁹³ Així, el va autoritzar a demanar l'obertura del testament, a admetre qualsevol herència, llegats, diners o censals que degués, a vendre o alienar beneficis i mobles, etcètera, que a nom dels Salbà hagués disposat la difunta Jerònima Llull, i a actuar en nom de Miquel de Salbà en tot plet o qüestió que sorgís a aquesta família. El testament es va fer públic el 16 de novembre, i de cap manera no es va demorar el canonge sogorbí quan, entre el 23 i el 26 d'aquell mes, va vendre en subhasta feta a Sogorb —«en almoneda y público encante»⁹⁴ una gran quantitat de mobles, robes i utensilis domèstics, llibres, quadres, imatges sagrades i, fins i tot, un pessebre, procedents de casa de la difunta comtessa; tot, amb un guany global de 501 lliures, 34 sous i 12 diners.

les seves últimes voluntats, es refereixi al fill de Bernat Pons com «Bernardo de Mendoza y Pons».

90. MOLAS, «Dames del barroc», p. 191.

91. AHPZ, P/1-24-135.

92. ARV, Manaments i Empares. 1650. Llibre 4, mà 32, ff. 15r-19v.

93. AHPZ, P/1-375-20.

94. AHPZ, P/1-79-39; AHPZ. P/1433-3.

Quant als béns de Josep de Cardona, la persona que va rebre la jurisdicció sobre les baronies de Soneixa, Assuévar, Serra i Ria va ésser Vicent d'Aragó i Cardona. Batejat com Vicent Agustí d'Aragó de Cardona y de Córdoba (Sogorb, 30/08/1620-Madrid, 29/05/1676), era el quart dels fills que van néixer dels ducs Enric i Caterina. Va ésser cavaller de l'Orde d'Alcàntara, col·legial major del col·legi de Sant Bartolomé (a Salamanca), canonge de la Santa Església Primada de Toledo, ardia-ca de Calatrava i —com s'ha vist— partidari del rei castellà durant la Revolta Catalana.⁹⁵ El comte de Montagut, a través del seu testament, va voler lliurar-li 1.000 ducats un cop morís la comtessa; va voler també fer-li successor del dret a la casa de Cardona en tercera crida, davant l'eventual desgràcia de morir la comtessa sense testar. La comtessa de Montagut, mitjançant el seu testament, va fer que revertís efectivament sobre ell tal dret successori; però, a més, el va nomenar successor en les baronies de Soneixa, Assuévar, Serra i Ria. Semblava que finalment tal dret passava al nou baró i, amb ell, a la branca principal dels Cardona. No obstant això, no acabarien aquí els plets dels següents senyors de les baronies.

Ressorgiment del plet per la successió en les baronies

Va expirar Jerònima Llull l'endemà de testar, i el 22 d'octubre, a penes cinc dies després, Teresa del Milà presentava una súplica per a la possessió de les quatre baronies⁹⁶ a través del seu marit, Antoni de Cardona, basant-se en les capitulacions matrimonials signades entre Alons del Milà i Joana de Cardona. En aquelles capitulacions, Ferran de Cardona, pare de Joana, feia donació de les baronies al matrimoni sempre que l'esmentat Ferran morís sense fills o quan aquests fills morissin, al seu torn,

95. Mario ARELLANO GARCÍA, «Limpieza de sangre del cardenal Aragón», *Toletum: Boletín de la Real Academia de Bellas Artes y Ciencias Históricas de Toledo*, 11 (1981), p. 52; ROCABERTÍ, *Presagios fatales*, p. 126.

96. AHN, Secció Noblesa. Fernán Núñez. Caixa 1.357, doc. 3 (7).

sense fills. Va ocórrer que, en el moment de morir Ferran, vivia el seu fill Galceran, que li va sobreviure; i a Galceran, el seu fill Josep.

Vicent d'Aragó va sol·licitar el dia 30 d'aquell mateix mes la possessió de les baronies,⁹⁷ després de la qual cosa es va dictar una reial provisió el 29 de novembre. Seguidament, Teresa del Milà va presentar una súplica de revisió, motiu pel qual va ésser cridada el 15 de gener de 1650 per presentar al·legacions.⁹⁸ Aquest dia, el procurador Pere Pau Visiedo va sol·licitar una revisió, i el 18 de gener Antoni Joan Centelles, oïdor de la causa, va comunicar a Visiedo que havia ordenat a la marquesa de Castellnou que presentés al·legacions l'endemà si ho estimava convenient. El 12 de febrer, la marquesa interposava una súplica a la provisió i demanava que es repel·lís la súplica de Vicent sobre la base d'aquells capítols matrimonials, perquè Josep de Cardona havia mort sense fills ni descendents (recordem que la seva germana, Violant, no havia deixat descendència) i, en conseqüència, ni ell ni la seva esposa Jerònima podien disposar d'aquests béns per ésser vinculats (no lliures) i no ésser tots dos els últims posseïdors. Mantenia Teresa del Milà que la successió —en atenció als capítols esmentats— havia de recaure sobre la línia genealògica de Joana de Cardona, que havia instituït en el seu testament com a hereu el seu fill Vicent del Milà, qui va morir sense tenir fills vius i essent la marquesa de Castellnou la successora de la germana de Vicent del Milà. Així, el 30 de març va suplicar la marquesa que Vicent d'Aragó fos interrogat mitjançant jurament de tot allò al·legat per ella.

Finalment, la Reial Audiència de València⁹⁹ va ratificar el nomenament de Vicent d'Aragó com a baró dels quatre llocs el 15 de juny de 1650, alhora que denegava *ad suspensium* la súplica de possessió d'aquestes baronies que havia presentat la marquesa de Castellnou. En conseqüència, el 4 de juliol immediat Vicent d'Aragó va sol·licitar, a través del procurador Pere Pau Visiedo —que abans ho havia estat de Jerònima i ara continuava essent-ho del nou baró—, l'enviament d'un agutzil

97. AHN, Secció Noblesa. Fernán Núñez. Caixa 1.357, doc. 3 (3).

98. AHN, Secció Noblesa. Fernán Núñez. Caixa 1.357, doc. 3 (6).

99. AHN, Secció Noblesa. Fernán Núñez. Caixa 2.290, doc. 5, fol. 13v.

reial a les baronies per prendre possessió de la jurisdicció, mer i mixt imperi, regalies, rendes, fruits dominicals i drets en aquests llocs.¹⁰⁰ L'acte va ésser aprovat l'endemà i executat el 8 de juliol de 1650 a So-neixa i Assuévar, i a Ria i Serra un dia després, baronies en les quals va rebre el jurament de fidelitat i homenatge dels vassalls de cada lloc.¹⁰¹ Va ésser el seu senyor fins al moment de la seva defunció, esdevinguda a Madrid el 29 de maig de 1676. El seu cadàver va rebre sepultura primerament al convent de les Caputxines Descalces d'aquella ciutat, fins que el 25 de juny de 1678 les seves despulles varen ésser traslladades al Reial Monestir de Santa Maria de Poblet, panteó de la reialesa i la noblesa catalanoaragonesa i, en particular, de la casa de Cardona i Sogorb.¹⁰²

El 8 de juny de 1676, deu dies després de l'òbit, Teresa presentava un escrit davant l'Audiència de València mitjançant el qual tornava a sol·licitar que se li reconegués la titularitat vacant de les quatre baronies; en aquesta ocasió, per haver mort Vicent d'Aragó sense descendència i ésser ella la següent persona designada en el testament de Jerònima Llull per a la successió.¹⁰³ Gairebé seguidament, però, els X ducs de Cardona es presentaven també com a part interessada en el reconeixement de tal titularitat. S'iniciava així —després del senyoriu exercit per Josep de Cardona, Jerònima Llull i Vicent d'Aragó— una causa pel dret successori entre la marquesa de Castellnou i la duquessa de Cardona, que venia a reprendre el plet que anteriorment havia iniciat la duquessa Joana d'Aragó contra Ferran i Galceran de Cardona, i conti-

100. AHN, Secció Noblesa. Fernán Núñez. Caixa 1.357, doc. 3 (3).

101. AHN, Secció Noblesa. Fernán Núñez. Caixa 1.357, doc. 3 (8).

102. Les seves restes varen ésser introduïdes dins el panteó del costat de l'Epístola —dreta— de l'Altar Major, enfrontat al panteó del costat de l'Evangeli —esquerra— de l'Altar Major, on reposaven els cossos dels seus pares, germans, avantpassats i el mateix rei Jaume I (José FINESTRES I DE MONSALVO, *Historia de el Real Monasterio de Poblet, ilustrada con disertaciones curiosas sobre la Antigüedad de su Fundacion, Catalogo de Abades, y Memorias Chronologicas de sus Gobiernos, con las de Papas, Reyes, y Abades Generales de Cister tocantes à Poblet, dividida en quatro libros*, tomo 1, Joseph Barber, Cervera, 1753, p. 300).

103. AHN, Secció Noblesa. Fernán Núñez. Caixa 2.290, doc. 5, fol. 13r.

nuat pel litigi entre el duc Enric i Josep de Cardona. La llavors duquesa de Cardona i Sogorb, Caterina Antònia d'Aragó Folc de Cardona y Córdoba (Lucena, 1635-1696) —casada amb Juan Francisco de la Cerda Enríquez de Ribera (Medinaceli, 04/11/1637-Madrid, 20/02/1691), VIII duc de Medinaceli— era filla de Lluís Ramon i néta d'Enric, anteriors ducs de Cardona. La titularitat del ducat li havia sobrevingut el 1670 després d'haver passat pel seu germanastre Joaquim i el seu oncle Pere Antoni, en esgotar-se els homes supervivents i ésser ella la filla major del duc Lluís Ramon. Llavors no va voler perdre l'oportunitat d'ampliar els territoris sota el seu domini o, si més no, recuperar per a si la baronia que havia pertangut al seu oncle Vicent d'Aragó.

L'Audiència de València i el Consell d'Aragó van declarar Teresa del Milà —aquest cop, sí— posseïdora de les baronies, per haver mort sense descendència la primera persona que Jerònima Llull havia designat per ésser la seva successora (és a dir, Vicent d'Aragó, qui va morir sense fills ni descendents per la seva condició de religiós), i per ésser la marquesa la segona persona sobre la qual havia recaigut l'elecció en testament que Jerònima Llull va fer. Hauria la difunta comtessa de Montagut, però, cridat Teresa a la successió en segon lloc preveient que les baronies passarien necessàriament a l'esmentada Teresa després de la desaparició de Vicent d'Aragó?

Els ducs de Cardona no es van conformar amb la decisió presa per l'Audiència, acollint-se al dret successori que a la mateixa duquesa li corresponia per ser descendent directa i hereva legítima de Joana d'Aragó, V duquesa de Cardona. Recordem que aquesta, al seu torn, també era senyora del comtat de Prades, al qual Joana de Prades havia incorporat l'any 1444 els llocs de Serra, Ria, Assuévar, Soneixa i uns altres existents al Regne de València. Tots ells havien estat reduïts a un únic domini insegregable, i sobre els mateixos havia fundat aparentment primogenitura regular per a tots els descendents del seu primogènit, Joan Ramon (a qui n'havia fet donació en el seu matrimoni), per ordre successiu de vinculació de fills legítims, amb preferència de superioritat en grau i edat, homes davant dones, i els no constituïts en religió ni ordenats. Davant això, la marquesa de Castellnou va sostenir l'última reso-

lució de la Reial Audiència, juntament amb el fet de la donació que el I duc de Cardona va fer com bé lliure (no vinculat) el 1499 al seu fill secundogènit, Pere, amb la condició de fideïcomís regular perpetu per als successors seus i a partir d'aquell moment.

El litigi es va perllongar davant el Consell d'Aragó durant uns anys. En aquest termini, la mateixa duquesa de Cardona, Sogorb i Medinaceli va traslladar al rei en un memorial les seves sospites sobre la diferent actuació mantinguda pel jutge —doctor, oïdor de la Reial Audiència Civil de València, ministre de Justícia— Marc Roig davant la marquesa de Castellnou (accelerant el despatx de les seves demandes) i la duquesa (dilatant-ne les d'aquesta). El 4 de juny de 1678, el rei va demanar la investigació d'aquests fets a Joan Tomàs de Rocabertí —virrei, capità general i arquebisbe de València—, qui el va informar el següent dia 28 que, a més d'haver verificat la referida desigualtat en el despatx de les alegacions del plet, presumia que el jutge era sospitos de participar en la confecció de l'articulat presentat per part de la marquesa. El 6 de juliol de 1678, a través del seu virrei, el rei va ordenar el doctor Marc Roig que s'abstingués de conèixer els plets de propietat i possessió que penjaven en la Reial Audiència entre la duquesa de Sogorb i la marquesa de Castellnou,¹⁰⁴ sobre les baronies de Soneixa, Assuévar, Ria i Serra. En conseqüència, al maig de 1679 es van nomenar com a jutges associats a la causa —en substitució del doctor Marc Roig— Alonso de Olea i José de Salamanca,¹⁰⁵ ministres del Consell de Castella, on aquesta causa havia estat traslladada des del Consell d'Aragó.

No satisfeta per l'esgrimit, la duquesa de Cardona va demanar que s'interrogués la marquesa de Castellnou sobre la certesa de matrimonis i successions, mitjançant preguntes formulades per la mateixa duquesa, davant la qual cosa el 12 de desembre de 1679 Teresa del Milà va al·legar novament.¹⁰⁶ No obstant això, en aquest temps va morir inesperada-

104. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Consell d'Aragó. Llig. 797, núm. 60; ARV, Reial. 1678. Llibre 591, ff. 118v-119r.

105. ACA, Consell d'Aragó. Llig. 576, núm. 34.

106. AHN, Secció Noblesa. Fernán Núñez. Caixa 2.290, doc. 5, fol. 18r.

ment la marquesa de Castellnou i senyora de les quatre baronies, i en va assumir la titularitat i jurisdicció Vicent Felip de Cardona i Milà (València, 28/03/1656-24/03/1704), fill primogènit de Teresa i d'Antonio Folc de Cardona, casat amb Maria Teresa de Bellví i Montcada (València, 28/02/1660-?). El nou successor es va presentar com a part en una causa que semblaria anquilosar-se i que arrossegaria fins a la fi dels seus dies,¹⁰⁷ el 1704. A Vicent Felip li va succeir en les baronies, com en el plet, la seva filla Josefa Folc de Cardona i Bellví (València, 26/05/1682-1716), esposa de Josep Ignaci de Solís i Gand-Vilain (Salamanca, 19/04/1683-1765), qui era comte de Salduenya, III duc de Montellano i cavaller de l'Orde de Calatrava.¹⁰⁸ La successió, no obstant això, no va ésser ni instantània ni fàcil. La disputa continuava i, encara al juny de 1711, els marquesos de Castellnou presentaven un escrit d'al·legacions davant el Consell de Castella demanant que es notifiqués l'estat del plet a Nicolás Fernández de Córdoba (Madrid, 24/06/1682-Ma-

107. En *Historia de Soneja* s'afirma que «A la muerte de Doña Gerónima Lull en 1649, le sucedió en los derechos a esta Baronía y por su testamento, Don Vicente Felipe de Cardona Borja y Milán (*olim*). Don Vicente de Aragón, Marqués de Castelnovo, era hijo de Don Antonio Folch y Doña Teresa Belvis Escribá. Cincuenta y cuatro años estuvo en posesión de la Baronía» (IQUINO, *Historia de Soneja*, p. 97). Portat per aquestes consideracions, l'autor de *Noticias históricas de Azuébar* va assenyalar que «Don Vicente Felipe Folch de Cardona Borja y Milán, llamado corrientemente don Vicente de Aragón, heredó los derechos de la Baronía de Azuébar al fallecimiento de su madre doña Gerónima Lull de Cardona, condesa de Monteagudo. Don Vicente de Aragón estuvo en posesión de la Baronía de Azuébar hasta el año que falleció, en 1704, es decir, 54 años». (Vicente SIMON AZNAR, *Noticias históricas de Azuébar*, Ayuntamiento de Azuébar, Azuébar, 1987, p. 35). Res d'això no s'explica en *Serra: apuntes para su historia* (José SENÍS DOMINGO, *Serra: apuntes para su historia*, Asociación de Amigos de los Ancianos, Serra, 1978 [Or. 1954]), però és palpable que, en la interpretació dels esdeveniments i dels documents que els recullen, els autors d'aquelles monografies van confondre en un tan sols dos barons diferents: Vicent d'Aragó i Vicent Felip de Cardona.

108. Vicente de CADENAS I VICENT, *Extracto de los expedientes de la Orden de Carlos 3º (1771-1847)*, tomo XII (Sancho-Tuero), Ediciones Hidalguía, Instituto Salazar y Castro, Madrid, 1987, pp. 91-92.

drid, 19/03/1739), marquès de Priego i successor en el ducat de Cardona, Sogorb, Feria i Medinaceli. El Consell de Castella va donar sentència del plet, el 2 de juny de 1712, a favor dels marquesos de Castellnou, a qui se'ls va manar que prenguessin possessió de les baronies; el marquès de Priego i duc de Medinaceli, però, va demanar que s'esmenés la sentència de vista. El 28 de març de 1713 es va donar sentència de revista, confirmant-la¹⁰⁹ i començant la presa de possessió de jurisdiccions per Soneixa el 19 d'abril de 1713, a través de Josep Sánchez i Oliver, apoderat de la marquesa.¹¹⁰ Poc després, el Reial i Suprem Consell de Castella va adjudicar a Josefa Folc de Cardona, per reial carta executòria del 4 de febrer de 1716, la possessió de les baronies d'Assuévar, Soneixa, Serra, Pellunes, Mosquera, Armell i Ria.¹¹¹ Davant això, el duc Nicolás Fernández de Córdoba va continuar al·legant en judici contradictori i grau de vista i revista contra Josefa Folc, qui va morir aquell mateix any.

No quedarien aquí, però, les pretensions. Els descendents d'uns i altres continuarien pledejant durant nombroses generacions¹¹² —determinats ducs de Medinaceli i Sogorb¹¹³ se'n van atorgar, fins i tot, la

109. En aquest temps va ocórrer un fet a Josefa Folc, si més no, curiós. Trobant-se embarassada i a l'església del convent de Sant Francesc el dia 16 de febrer de 1713, li va sobrevenir allí mateix el part. Va ésser tal la rapidesa amb què es va desenvolupar «que no dió lugar á retirarla á su casa, sin embargo de estar cerca» (José Antonio ÁLVAREZ I BAENA, *Hijos de Madrid, ilustres en Santidad, Dignidades, Armas, Ciencias y Artes: diccionario Histórico por el nombre alfabético de sus nombres*, tomo II, Oficina de D. Benito Cano, Madrid, 1790, p. 256). Allí mateix va néixer el seu últim fill, a qui va donar el nom de Francesc Antoni el dia del seu bateig.

110. ARV, Escrivanies de Cambra. 1713. Expt. 89, mà 1, ff. 19r-36r.

111. AHN, Secció Noblesa. Fernán Núñez. Caixa 263, doc. 38. En l'actualitat, els despoblats de Pellunes i Mosquera es localitzen al terme municipal d'Assuévar, mentre que els d'Armell i Ria es troben al de Serra.

112. Luis Francisco de la Cerda y Aragón *vs.* José Ignacio de Solís y Gand-Vilain, Nicolás Fernández de Córdoba y de la Cerda *vs.* José Ignacio de Solís, Nicolás Fernández *vs.* Alonso Vicente de Solís y Folc de Cardona, etcètera.

113. Luis Antonio Fernández de Córdoba (Madrid, 20/09/1704-Madrid, 14/01/1768), duc de Medinaceli, Sogorb i Cardona, declarava ésser seus, entre d'altres, els

possessió—, fins que sobrevingué la «confusió d'Estats» de 1833 i la implantació de lleis per a la supressió definitiva de privilegis a la noblesa.¹¹⁴ A partir d'aquest moment no es va generar o, almenys, no es va conservar més documentació del plet sostingut pel dret successori a les quatre baronies, per la qual cosa entenem que es va veure forçosament extingit.

Annex. Successió de titulars en el senyoriu dels quatre llocs (1444-1716)

Joana de Prades i Cabrera, *olim* Gonzalva Ximenis d'Arenós (1444-1445)

⊙ Joan Ramon Folc de Cardona, *olim* Celdoni Ermenter

Joan Ramon Folc de Cardona i Aragó (1445-1486)

⊙ Joana d'Urgell i Aragó

Joan Ramon Folc de Cardona i Urgell (1486-1513)

⊙ Aldonça Enríquez de Quiñones

Pere de Cardona i Enríquez (1513-1542)

⊙ Joana de Requesens

Ferran de Cardona i Requesens (1542-1579)

⊙ Anna d'Oms

Galceran de Cardona i Oms (1579-1608)

llocs de Serra i Soneixa l'any 1769 (Josep BERNI I CATALÀ, *Creación, antigüedad y privilegios de los títulos de Castilla*, Autor, Valencia, 1769, p. 119). Igualment, el 1772 declararia el nou duc Pedro Alcántara Fernández de Córdoba (Madrid, 10/11/1730-Madrid, 24/11/1789) estar en possessió dels llocs de Serra, Soneixa, Assuévar i Ria (Pedro Ángel de TARAZONA, «Suceso del día», *Diario curioso, histórico, erudito, comercial, civil y económico*, Imprenta de Juan Forn, Barcelona, 1772, 29 julio, p. 1).

114. José Miguel de MAYORALGO Y LODO, *Historia y régimen jurídico de los títulos nobiliarios*, Ediciones Hidalguía, Instituto Salazar y Castro, Madrid, 2007, p. 14.

⊙
↓ Maria Anna de Cardona i Erill

Josep de Cardona i Cardona (1609-1645)

⊙ Jerònima Llull i de Cabrera (1645-1649)

Vicent d'Aragó i Cardona (1650-1676)

Teresa del Milà i Cardona (1676-1680)

⊙
↓ Antoni Folc de Cardona

Vicent Felip de Cardona i Milà (1680-1704)

⊙ Maria Teresa de Bellví i Montcada

Josefa Folc de Cardona i Bellví (1713-1716)

⊙ José Ignacio de Solís y Gand-Vilain